

27 MAYIS DARBESİ SONRASI CELAL BAYAR VE ESKİ DEMOKRAT PARTİLİLERİN TÜRK SİYASİ HAYATINA ETKİLERİ

*Nedim YALANSIZ**

ÖZET

27 Mayıs darbesi Demokrat Parti iktidarına karşı yapıldı. Çok partili hayatın diğer aktörleri olan Cumhuriyet Halk Partisi ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi siyasi faaliyetlerine devam ederken, Demokrat Parti bu haktan mahrum edildi. Darbe sonrası içerisinde Başbakan, bakanlar, milletvekilleri, il ve ilçe yöneticileri olmak üzere yaklaşık 500 Demokrat Parti üyesi tutuklandı. Yüksek Adalet Divanı adında bir yüksek mahkeme oluşturuldu. Bu mahkeme bir yıl süren yargılama süreci sonrasında Demokrat Parti üyelerine ölüm cezası ve müebbet hapis de dahil çeşitli cezalar verdi. Ölüm cezasına ve müebbet hapse çarptırılmış eski DP'li Cumhurbaşkanı, bakan, milletvekili ve yönetici, eski Demokrat Parti tabanının zorlaması, memleketin normalleşme ihtiyacı ve aflarından siyasi rant bekleyen yeni ve eski partilerin çabaları sonucu birkaç yıl sonra ağır cezalarından affedildiler. Bazıları da sağlık sorunları nedeniyle daha önce salıverilmişti. Özgürlüklerine kavuştuktan sonra da bu defa kendileri siyasi haklarını, iade-i itibarlarını elde etme mücadelesi verdiler. Ölüm ve hapis cezalarından kurtulmalarına rağmen, siyasi partilere üye olma, milletvekili seçilme hakları ve hatta siyasette yer almadan önce sahip oldukları mesleklerini(örneğin doktorluk gibi) yapabilme hakları ellerinden alınmıştı. İktidar ve muhalefet partilerinin anlaşmaları sonucu çıkarılan siyasi aflarla önce mesleklerini yapabilme hakları, sonra siyasi haklarını elde ettiler. Araya 12 Mart ve 12 Eylül darbelerinin girmesiyle bu çok zorlu ve uzun bir süreçte gerçekleşti. Eski DP'liler siyasi haklarını elde etme yanında merkez sağı yeniden Demokrat Parti çatısı altında birleştirmeyi hedeflediler. Kendilerinden koparak kurulan yeni ve güçlü partilerin ve bunların yeni kuşak seçmenlerinin olması nedeniyle bu hedefleri istedikleri şekilde gerçekleşmedi. Bu makalede eski DP'lilerin bu mücadeleleri anlatılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Demokrat Parti, Celal Bayar, Merkez Sağ, Siyasi Yasaklar, Siyasi Af

* Yrd. Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Tınaztepe Kampüsü, Edebiyat Fakültesi-Tarih Bölümü, El-mek: nedimyalansiz@hotmail.com

**THE EFFECTS OF CELAL BAYAR AND FORMER-
DEMOCRATIC PARTY MEMBERS ON TURKISH POLITICAL
LIFE AFTER THE COUP OF 27th MAY**

ABSTRACT

Coup of 27th May 1960 was made against the Democratic Party government. Other actors of the multi-party political life in Turkey, such as Republican Peoples Party and Republican Peasants' Nation Party were keeping its position, Democratic Party was officially banned by the new regime. After the coup, 500 members of the party, including ex-prime ministers, ministers, parliamentarians and officials were arrested. A new court named Supreme Court of Justice was established. After a year of prosecution process, Supreme Court of Justice sentenced these members ranging from life imprisonment to death penalty. The ex-president and the ministers who were sentenced to life imprisonment and death penalty were all pardoned after the heavy pressures of the Democratic Party electorates. The need for a stabilization and the political anticipations of the new parties also played an important role on this decision. Some of them was freed before because of their health problems. After gaining their freedom, these politicians struggled for their political rights and fought to get their reestablishments. Although these politicians were all freed from their penalties, they were also banned from any political activities, such as membership to parties and participation in elections. They also were banned from doing their previous jobs. At the end they got their rights after the reconciliation of the government and the opposition. With the negative effects of 12th March 1971 and 12th September 1980 events, this process turned into a very harsh one. Former Democratic Party members at that time initiated to form their ex-party again. By doing this they also wanted to establish the center-right policy again in Turkey. They were unsuccessful at this initiative because of the new and powerful parties of that time, most of which were founded by the ex-Democrats, and their supporters from the young generations. In this article, the struggle of the ex-Democrats will be evaluated.

Key Words: Democratic Party, Celal Bayar, Center-Right, Political Bans, Amnesty.

Cumhuriyet tarihinde gerçekleşen ilk askeri darbe olma ünvanını taşıyan 27 Mayıs 1960 darbesi Demokrat Parti(DP) iktidarını hedef aldı. Çok partili siyasal yaşamın diğer iki aktörü Cumhuriyet Halk Partisi(CHP) ve Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP)'nin kapatılmaması, darbenin amacının DP'yi iktidardan uzaklaştırmak olduğunu açıkça gösteriyordu. Darbenin hemen ardından başta bakan ve milletvekili olan Demokrat Partililer, sonra Çankaya Köşkü'nde Cumhurbaşkanı Celal Bayar ve o sırada bir ziyaret için Eskişehir'de bulunan Başbakan Adnan Menderes Kütahya'da olmak üzere birçok Demokrat Parti(DP)'li tutuklandı. Kısa bir süre sonra da

yaklaşık 500 kadar DP'li Yassıada'ya nakledildi. DP, önce faaliyetten men edildi. Ardından da 29 Eylül 1960 tarihli kararlar kapatıldı.¹

Yassıada yargılamaları 14 Ekim 1960'tan 15 Eylül 1961'e kadar sürdü. 11 ay 1 günlük bu zaman diliminde 203 günde görüşülen 287 celsede toplam 1033 saat yargılama yapıldı.²

Yassıada Kararları açıklandığında DP'lilerden 15'i hakkında idam hükmü verilmişti. Milli Birlik Komitesi(MBK), yaptığı toplantıdan sonra, 16 Eylül 1961 günü üç idam hükmünü onaylamış, 12 idam hükmünü ise müebbet hapse çevirmişti. İdam edilecek üç kişi: Adnan Menderes, Fatin Rüştü Zorlu, Hasan Polatkan idi. 43 kişi hakkında müebbet hapis cezası uygulanacaktı. Bunlardan 12'si idam edilmekten kurtulan DP'nin üst düzey kadrolarından eski Cumhurbaşkanı, Meclis Başkanı, Bakanlar, milletvekilleri, Genel Kurmay Başkanı ve Tahkikat Komisyonu Üyesi düzeyindeki isimlerdi: Celal Bayar(eski Cumhurbaşkanı), Refik Koraltan(eski TBMM Başkanı), Emin Kalafat(eski Bakan, milletvekili), Agah Erozan(eski TBMM Başkanvekili), İbrahim Kirazoğlu(eski TBMM Başkanvekili), Ahmet Hamdi Sancar(Tahkikat Komisyonu Üyesi), Bahadır Dülger(Tahkikat Komisyonu Üyesi), Baha Akşit(milletvekili), Nusret Kirişçioğlu(Tahkikat Komisyonu Üyesi), Zeki Erataman(milletvekili), Osman Kavrakoğlu(milletvekili), Rüştü Erdelhun(eski Genel Kurmay Başkanı). Cezaları müebbet hapse çevrilen başta Celal Bayar olmak üzere Yassıada mahkumları Kayseri Cezaevi'ne nakledildiler.³

DP'nin mirasına merkez sağda yeni kurulan Adalet Partisi(AP), Yeni Türkiye Partisi(YTP) ve kısmen de Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi(CKMP) sahip çıktı. 1961 seçimlerinde kapatılan DP'nin oylarını bu üç parti paylaştı. 1961 yılında hiçbir parti tek başına iktidar olacak oyu alamadığı için bir hükümet buhranı ortaya çıktı. Bu buhranın yeni darbelere yol açmaması ve memlekette idamlar sonrası oluşan gerginliğin azalması için CHP-AP arasında zorunlu bir koalisyon hükümeti kuruldu⁴.

1961'deki bu gergin ortamda Kayseri Cezaevi'ndeki eski DP'lilere CHP-AP hükümeti aleyhinde beyanatlar vermemeleri ve bu yaklaşımların olası bir siyasi affın çıkmasını engelleyeceği yönünde telkinlerde bulunuldu. CHP-AP Koalisyonunun Başbakanı İsmet İnönü de eski DP'lilerin Yassıada'daki avukatlarından Burhan Apaydın ve bazı gazeteciler aracılığıyla bu tür talepleri Kayseri'deki DP'lilere ilettiler. Burhan Apaydın, Başbakan İnönü ile görüştüğünü birkaç aya kadar bir af kanunu tasarısını Meclise getireceklerini kendilerine söyledi. DP'liler de af konusunun hassasiyetinin farkındaydılar, eski bakanlardan sözcü durumundaki DP'li Celal Yardımcı; "*AP'liler merak etmesinler... Biz onlara rakip olmayız, şuradan çıkalım, bir daha politikaya tövbe. Bizleri cezaevinden çıkarabilecek tek güç İnönü'dür. İnönü'nün karşı durduğu bir hükümetin bizi cezaevinden kurtarmak için küçük parmaklarını bile kıpırdatmayacaklarını biliyorum.*"⁵

1963 yılının ilk aylarında Celal Bayar'ın sağlık nedenleriyle Cumhurbaşkanı tarafından affı gündeme geldi. Bayar, 22 Mart 1963 günü hükümet tarafından affedildi ve tahliye edildi. AP, Bayar'ı karşılamak için Kayseri'ye bir heyet gönderdi. Heyet bir otele yerleşti. Ertesi gün çıkan gazeteler heyette bulunan Mehmet Ali Aytaç Paşa tarafından Celal Bayar'a, "*Sizi Çankaya'ya oturtmaya geldik*" dediğini yazıyorlardı. 23 Mart'ta Kayseri'den Ankara'ya gelen Bayar'ı, büyük bir konvoy ve kalabalık karşıladı. Herkesin elinde kapatılan DP'nin bayrakları bulunmaktaydı. Bu

¹ Ali Fuad Başgil, *27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri*, Çeltüt mtb., İstanbul, 1966, ss.162-167; Sıtkı Ulay, *Harbiye Silah Başına-General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları*, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şrti. yay., İstanbul, 1968, ss.96-110; Serhan Yücel, *Demokrat Parti*, Ülke Kitapları yay., İstanbul, 2001, ss.171-175.

² Tekin Erer, *Yassıada ve Sonrası*, Rek-Tur Kitap Servisi yay., İstanbul, 1965, s.566.

³ Erer, *Yassıada ve Sonrası*, ss.615-635; Enver Durmuş, *Yassıada'dan İmralı'ya*, Boğaziçi yay., İstanbul, 1990, s.238-239.

⁴ Nedim Yalansız, *Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri*, Büke yay., İstanbul, 2006, s.50-51 ve ss.67-70.

⁵ Orhan Tokatlı, *Kayıbolan Yıllar-1961-1973*, Doğan Kitapçılık yay., İstanbul, 2000, ss.63-68.

Turkish Studies

çoşkulu karşılama tepkilere neden oldu, aleyhte gösteriler AP Binasının, Bayar'ın yerleştiği evin ve *Yeni İstanbul* gazetesi'nin taşlanmasına kadar gitti. AP'nin kapatılacağı endişesi ortaya çıktı. Sadettin Bilgiç anılarında olayın ardından Demirel'in Bilgiç'in babasına "Amca, biz partiyi kapatmaya karar verdik. Elli sene daha bu memlekette demokrasi olmaz" dediğini aktarmaktadır.⁶ AP ve eski Demokrat Partililer için durum işte bu kadar vahimdir.

Bu gelişmelerden sonra 28 Mart'ta Bayar'ın cezasının ertelenmesi ile ilgili karar kaldırıldı⁷. Bu tarihten itibaren 6 ay Ankara Hastanesi'nde gözetim altında kaldıktan sonra, tekrar Kayseri Cezaevi'ne gönderildi.⁸

Kayseri Cezaevi'nde bulunan DP'liler için son kurtuluş yolu sağlık raporu ile salıverilmektir. Sağlık sorunu bulunanlar, Kayseri Memleket Hastanesi'ne başvuracak, Sağlık Kurulu'ndan süreli hastalık raporu alınacak, bu raporu Adli Tıp Kurumu da onaylarsa tahliye gerçekleşecektir.⁹

Kayseri'deki eski DP'lilerden Dr. Baha Akşit, sağlık raporu sayesinde 28 Ekim 1964'te tahliye oldu. Ancak siyasi yasaklıydı. Siyasi yasaklı olduğu gibi, aynı zamanda meslek ve sanatlarını yapmaları da yasaktı. Doktor olmasına rağmen, mesleğini yapamayacak olan Baha Akşit o dönemde dört çocuk sahibiydi ve geçimini sağlaması gerekiyordu. Kendisine ilaç firması sahibi arkadaşları destek oldu. O da ilaç üretimi işine girdi.¹⁰ 7 Kasım 1964'te daha önce tahliye olan ve hâlâ mahkum olan Demokrat Parti'lileri sevindiren bir olay gerçekleşti. Celal Bayar, sağlık sorunları nedeniyle tahliye edildi.¹¹ 7 Temmuz 1966 günü de Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay tarafından Bayar, sağlık nedenlerinden dolayı, kalan cezalarından affedildi.¹²

Eski DP'liler özgürlüklerine kavuşmalarının ardından birbirleriyle bağlantılarını kesmediler. Kısa bir süre sonra Baha Akşit'in de aktif rol oynamasıyla Celal Bayar'ın liderliğinde toplanmaya başlayacaklardı. Hedefleri hem siyasi haklarını, hem de "meslek ve sanatlarını icra etme" haklarını elde etmekte.¹³

8 Ağustos 1966'da çıkan 730 sayılı af kanunu ile DP'lilerin mesleklerini yapabilmeleri ve memuriyete dönmeleri, AP Hükümeti sırasında gerçekleşti. Aynı zamanda müebbet hapse mahkum olan diğer DP'liler de affedilerek tahliye edildiler. Siyasi Haklar meselesi ise anayasa değişikliğini gerektirdiği için Meclis'te çözülmesi gerekiyordu.¹⁴

Bu hedeflerini gerçekleştirebilmek için, Celal Bayar ve Arkadaşları, Ankara'da Turhan Dilligil'in Rüzgarlı Sokak'taki *Adalet* gazetesi yazıhanesinde "Bizim Ev" adlı kulübü kurdular. Kulübün kurucuları: Baha Akşit, Hikmet Bayur, Kemal Binatlı, Hüsamettin Cindoruk, Settar İlker, Orhan Cemal Fersoy, Sait Bilgiç, Mümtaz Faik Fenik, Halûk Çulha, Hamdi Başak, Ahmet Gürsoy, Ali Harputlu, Selâhattin Karayavuz, Nusret Kuruoğlu, Şefik San, Ömer Faruk Sargut, Firuzan

⁶ Sadettin Bilgiç, *Hatıralar*, Boğaziçi yay., 2.Baskı, Ankara, 2002, ss.101-109.

⁷ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971*, Bilgi yay., Ankara, 1976, s.260.

⁸ Celal Bayar, *Kayseri Cezaevi Günlüğü*, (Haz.: Yücel A. Demirel), Yapı Kredi Kültür yay., İstanbul, 1999, s.7.

⁹ Halil İmre, *Bir Ömür Üç Kitap*, Ayyıldız mtb., Ankara, 1976, s.412.

¹⁰ Nezahat Keleş Belen, *Türkiye'ye Damgasını Vuran Bir Dönem, Bir Olay, Bir Yaşam: Dr. Baha Akşit*, Turgut yay., 1995, s.139.

¹¹ Halil İmre, *age*, s.422; Samet Ağaoğlu, "Tarih İçinde Bayar", *100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan*, Tercüman yay., İstanbul, 1982, s.13.

¹² Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, *age*, s.314; Celal Bayar, *age*, s.7.

¹³ Nezahat Keleş Belen, *age*, s.141.

¹⁴ Sadettin Bilgiç, *age*, s.96.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Tekil, Cemal Tüzün, Zühtü Uray, Nafiz Paftalı, Hristaki Yuvanidis ve Tahsin Yazıcı'dan oluşmaktaydı.¹⁵

14 Ocak 1968'de "Bizim Ev" adlı kulübün açılışını yaptılar. Açılışa Celal Bayar, Fatin Rüştü Zorlu'nun annesi Güzide Zorlu, Hasan Polatkan'ın eşi ve eski DP'li bakan ve milletvekilleri katıldılar. AP'lilerin katılımının az olması da dikkat çekmekteydi. Bununla birlikte Celal Bayar'a yoğun ilgi vardı. Elini öpmek için birçok kişi sıraya geçmişti¹⁶. AP'lileri rahatsız eden de bu ilgiydi. Kendilerine alternatif bir siyasi hareketin ortaya çıkmasından endişeleniyorlardı.

Kulüp önce Ankara'da sonra da Yassıada avukatlarından ve geleceğin DYP Genel Başkanı Hüsamettin Cindoruk genel sekreterliğinde İstanbul'da, siyasi amaç gütmedikleri iddiasıyla, DP'lilerin buluşma yeri olarak görev yaptı¹⁷. "Bizim Ev"ler eski DP'lileri bir araya getiren bir girişim olarak birçok ilde açılrsa da üç ay gibi kısa bir süre sonra mali sorunlardan dolayı kapanmak zorunda kalmaları nedeniyle başarısızlıkla sonuçlandı¹⁸. Belki af konusunda birlikte çalışmayı sağlayacaktı. Anlaşılan AP'liler de bu girişime yeteri kadar destek olmadılar.

AP'lilerin tavrını yansıtan bir başka olay ise AP 1968 Büyük Kongresi'nde siyasi hakların iadesi kararının oybirliği ile alınmasının ertesi günü Süleyman Demirel'in tavrıdır. Demirel, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'a "*bunun sadece temenni olduğunu Meclis'e getirmeyeceğini söylemiştir*"¹⁹. Demirel'in bu tavrında siyasi ortamın gergin olmasının etkisi büyüktür.

Eski DP'lilerin siyasi haklarının iadesine karşı çıkan bazı muhalif kesimler Celal Bayar ve ekibinin, İkinci Cumhuriyeti de baltalamaya çalıştığını iddia etmekteydiler.²⁰

Bayar'ın başlattığı siyasi mücadele, AP üzerindeki baskıyı arttırınca DP'lilerin siyasi haklarının iadesi ile ilgili ilk teklif AP'den geldi. AP, Millet Meclisi Grup Başkanı Osman Sabit Avcı'nın başkanlığında 12 Mayıs 1969 tarihinde 219 imzalı bir önerge verdi²¹. Güven Partisi ve Milliyetçi Hareket Partisi de DP'lilere siyasi haklarının verilmesini destekliyorlardı²².

Silahlı Kuvvetler kanununun çıkmasını istemiyordu. Başbakan Demirel, zor durumdaydı. Silahlı Kuvvetler'e kanunun çıkmayacağı teminatını verirken, DP'lilere de çıkacağı yönünde söz veriyordu²³.

CHP Meclis ve Senato Ortak Grubunun da desteklediği bu önerge, önce Millet Meclisi Anayasa Komisyonu'nda kabul edildi. 1961 Anayasası'nın 68. maddesinin 2.fıkrasında "*ağır hapis cezasına mahkum olanlar, affa uğrasalar da milletvekili olamazlar*" ibaresi yer almaktaydı. 68. maddede değişiklik ve geçici 11. maddenin yürürlükten kaldırılması önergenin kapsamını oluşturmaktaydı²⁴.

Önergenin yasalaşması için Millet Meclisi ve Senatoda kabul edilmesi gerekiyordu. Bunun için CHP'nin desteği şarttı.²⁵

¹⁵ **Milliyet**, 22 Ekim 1967; Rıfki Salim Burçak ve Güner Sarısözen, **Demokrat Parti'nin Politika Hayatına Yeniden Girişi**, Demokratlar Kulübü yay., Ankara, 1997, s.29.

¹⁶ **Milliyet**, 15 Ocak 1968.

¹⁷ Nezahat Keleş Belen, **age**, s.142.

¹⁸ Rıfki Salim Burçak ve Güner Sarısözen, **age**, s.29.

¹⁹ **Milliyet**, 10 Eylül 1973.

²⁰ **Milliyet**, 20 Aralık 1968.

²¹ Nezahat Keleş Belen, **age**, s.143.

²² **Milliyet**, 13 Mayıs 1969, s.11.

²³ Sadettin Bilgiç, **Hatıralar**, ss.185-187.

²⁴ Nezahat Keleş Belen, **age**, s.143.

²⁵ İsmet Bozdağ, **Zaferlerle ve Şereflerle Dolu Bir Hayat Celal Bayar**, Tercüman yay., İstanbul, 1986, s.116.

Bu sorunun çözülmesi için Celal Bayar'ı, İsmet Paşa'yla görüşmeye sevkeden birçok kişi ortaya çıkacaktır. Bunların başında da Süleyman Demirel gelmektedir. Ancak Demirel'in bu teşviki bazılarına göre siyasi taktiktir. Celal Bayar'ın yaveri Tayyar Bey, Bayar'a şunu söylemiştir: “Demirel, sizi bililtizam sevk ediyor oraya, yarın aleyhinizde kullanmak için”. Bayar da sonradan Demirel'in yakın çevresi aracılığıyla “Gördünüz mü sizin Celal Bayar'ınızı, İnönü'nün ayağına gitti” propagandasını yaptığını aktarmıştır. Bayar, Namık Gedik'in eşi Melahat Gedik gibi birçok eski DP'linin karşı çıkmasına rağmen, İnönü'yle görüşmeye gitmiştir²⁶.

Görüşme ortamını hazırlayan Bağımsız Adana milletvekili ve gazeteci Turhan Dilligil ile CHP Gaziantep milletvekili A. İhsan Göğüş'tür.²⁷

14 Mayıs 1969'da af kanunu Millet Meclisi'nde 309 oy aldı. Anayasa değişikliğinin önu açıldı²⁸. Aynı gün ilk görüşme gerçekleşti. İnönü, Celal Bayar'ı Pembe Köşk'te kabul etti. Görüşme olumlu bir hava yarattı²⁹.

AP ile CHP'nin bu konuda ortak hareket etmesi çeşitli çevrelerce; “DP'lilerin siyasi hakları o kadar önemli mi ki bir araya geldiler?” şeklinde eleştirilmelerine neden oluyordu³⁰.

Af Kanununun kabulü sonrasında Celal Bayar ve Kastamonu milletvekili Basri Aktaş tarafından lehte oy kullanan partilere teşekkür mesajları yollandı. Bu gelişmelerin Silahlı Kuvvetler tarafından 27 Mayıs'ın restorasyonu olarak algılanması ve anayasa değişikliğine tepki göstermeleri, Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay'ın da anayasa değişikliğine karşı tavır almasına neden oldu. Sunay, 19 Mayıs 1969 günü verdiği demeçte, anayasa değişikliğinin gerçekleşmesi halinde Cumhurbaşkanlığı'ndan istifa edeceğini, bu değişikliğin memlekette huzursuzluk yaratacağını söyledi³¹.

Buna rağmen Celal Bayar, Millet Meclisi'ndeki oylamada kendileri lehinde oy kullanan partileri sırasıyla ziyaret etti. AP'den bize gelmenize gerek yok, diğer partileri ziyaretiniz uygun olur yanıtı gelirken, Süleyman Demirel, Bayar'a “Siyasi haklar benim davamdır. Bana zaman versinler, bunu ben halledeceğim” mesajı göndermeyi ihmal etmedi. Ancak AP'nin tavrı, anayasa değişikliği meselesinin 12 Ekim 1969'da yapılacak seçimler öncesi lüzumsuz bir gerginliğe neden olmaması ve Cumhuriyet Senatosu'nda görüşülmesinin seçim sonrasında bırakılması yönündeydi. AP'nin istediği gibi de oldu. Ayrıca İnönü'nün, Bayar'ı 28 Haziran'da İstanbul'da ziyaret etmesinden, bazı aşırı sol ya da cuntacı çevreler rahatsız oldular.³²

AP'nin af konusundaki tutumu ile parlamentonun itibarını zedelediğini ileri süren Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy ve eski DP'li bakanlardan Samet Ağaoğlu'nun eşi AP Manisa Milletvekili Neriman Ağaoğlu, 31 Temmuz 1969 günü partilerinden ve milletvekilliklerinden istifa ettiler. Bu gelişme eski DP'lilerin AP'lilerle ihtilaflarının su yüzüne çıkması şeklinde yorumlandı.³³

²⁶ *Milliyet*, 10 Eylül 1973; Bu konuda ayrıca bkz. Mehmet Turgut, **Hatıra Nev'inden Notlar**, Boğaziçi yay., İstanbul, 2000, s.13.

²⁷ Turhan Dilligil, “Tarihi Buluşma”, **100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan**, Tercüman yay., İstanbul, 1982, ss.64-66.

²⁸ **MMTD**, Cilt: 36, Dönem:2, Toplanr: 4, Birleşim: 93, 14.05.1969, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/MM_/d02/c036/mm_02036093.pdf.

²⁹ Celal Bayar, **age**, s.8; Dilligil, **agm**, s.67; Nezahat Keleş Belen, **age**, s.143.

³⁰ Sadettin Bilgiç, **Hatıralar**, s.190.

³¹ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **age**, s.368; Nezahat Keleş Belen, **age**, s.143.

³² Nezahat Keleş Belen, **age**, s.144.

³³ *Milliyet*, 1 Ağustos 1969.

Eski DP'lilerin bu şekilde küskünlüğüyle girilen 1969 seçimleri AP açısından başarısızlıkla sonuçlandı. Bunun en önemli nedeni olarak eski DP'lilere af konusunda umursamaz tavırları ile Celal Bayar ve taraftarlarını küstürmeleri gösterilmektedir.³⁴

Bununla birlikte seçimlerin ardından anayasa değişikliği Cumhuriyet Senatosu'nda görüşüldü. 6 Kasım 1969'da senatoda kabul edildi.³⁵

Kanununun görüşülmesi sırasında Ankara'da bulunan Celal Bayar, kanunun kabulünden sonra eski DP'lilerle partilere teşekkür ziyaretinde bulundu. Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi'ni ziyaretleri sırasında Alpaslan Türkeş'e yanında bulunan arkadaşı Baha Akşit'i, "*sehpa arkadaşım, idam arkadaşım*" diye takdim etti. Tasfiye edilen 14'lerin üyesi olan Türkeş de kendilerine, 27 Mayıs'çı arkadaşlarına idamları engellemek için mektup yazdığını ve çeşitli ikazlarda bulunduğunu, ancak idamları engelleyemediğini söyledi.³⁶

Ancak Celal Bayar ve arkadaşlarının sevinci kısa sürdü. 14 Kasım 1969 günü Türkiye İşçi Partisi, kanun değişikliğinin usul yönünden iptali için Anayasa Mahkemesine başvurdu.³⁷ Mahkeme başvuruyu haklı bularak, 16 Haziran 1970'de anayasa değişikliğini iptal etti. Bu iptal, kanunun Millet Meclisi'nde kabulü sırasında Meclis Başkanı olan Ferruh Bozbeyle'nin hatası olarak nitelendirildi. Bozbeyle'nin itirazına rağmen, bilerek usul hatası yaptığına dair bu tür iddialar sürdü.³⁸

Siyasi affın bu şekilde Anayasa Mahkemesi'nce iptali, AP'nde parti içi bölünmelerin artmasına neden olacaktı. AP'den daha önce Bayar'ın kızı ve Samet Ağaoğlu'nun eşi ayrılmıştı. Ayrıca Sadettin Bilgiç grubu da 12 Ekim 1969 seçimlerinden sonra dışlanmaya başlanmış, kendilerine bakanlık verilmemiş, Demirel'e yakın grup diğerlerini tasfiyeye yönelmiştir. Bunun üzerine Sadettin Bilgiç ve arkadaşları, Bayar'ın da destekleyeceği Demokratik Parti'nin kuruluşu yönündeki ilk adımı 72 senatör ve milletvekilinin imzasını taşıyan "72'ler Muhtırası" adıyla anılan muhtırayı 17 Ocak 1970 günü Başbakanlığa sunarak attılar.³⁹

Muhtıranın ardından AP içinde parti içi muhalefeti sürdürdüler, Genel İdare Kurulu'ndan istifalar, ihraçlar ve partiden istifalarla AP'den kopanlar, parti kuracak bir sayıya ulaştılar. Sadettin Bilgiç ve Yüksel Menderes, genel başkanlıktan feragat edip, o sırada Meclis Başkanlığı görevinde bulunan Ferruh Bozbeyle'yi genel başkanlığa en uygun isim olarak belirlediler. Parti kurma çalışmaları sürerken, Demokrat Parti adını almalarını engellemek için, onlardan önce "Demokrat Parti" adıyla birilerine parti kurduruldu. Bilgiç ve arkadaşları da 18 Aralık 1970 günü 69 arkadaşıyla "Demokratik Parti"(DemP) adında yeni bir parti kurdu. Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy da kurucular arasındaydı. Celal Bayar'ın bu partiyi destekleyeceği belliydi. Parti, 41 ilde teşkilatlanmasını tamamlamıştı ki 12 Mart 1971 muhtırası gerçekleşti. Bu belki AP ve DemP için gerçek bir darbeydi, ancak DP'lilerin haklarını elde etmesini de ciddi şekilde engelledi.⁴⁰

³⁴ Akın Kıvanç, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti Olayı**, Kor Reklam yay., 1978, s.5; Sadettin Bilgiç, **age**, ss.194-196; Hüseyin Çavuşoğlu, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti(1970-1980)**, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2005, ss.38-40.

³⁵ **CSTD**, Cilt:54, Toplantı:9, Birleşim:3, 6.11.1969, http://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/CS_/t09/c054/cs_09054003.pdf; Sadettin Bilgiç, **age**, s.190.

³⁶ Nezahat Keleş Belen, **age**, s.144.

³⁷ Feroz Ahmad ve Bedia Turgay Ahmad, **age**, s.379.

³⁸ **T.C. Resmi Gazete**, 7 Haziran 1971, Sayı: 13858 ; Celal Bayar, **age**, s.8; Sadettin Bilgiç, **age**, ss.186-191; Nezahat Keleş Belen, **age**, s.145-146.

³⁹ Sadettin Bilgiç, **age**, ss.196-208; Kıvanç, **age**, s.20-31; Hüseyin Çavuşoğlu, **agt**, ss.15- 19.

⁴⁰ Sadettin Bilgiç, **age**, ss.217-222; Kıvanç, **age**, ss.56-67; Çavuşoğlu, **agt**, ss.40-49.

Bayar, muhtıranın yarattığı ortama rağmen gündemde kalmak için sık sık basına demeçler veriyor. Siyasi haklarını kazanabilmek için seçim ortamını kullanmayı amaçlıyordu.⁴¹

1973 seçimlerinde Celal Bayar ve eski DP'liler, DemP'yi desteklediler. 93 yaşındaki Bayar, yurt gezilerine katıldı, DemP'nin seçim mitinglerinde konuşmalar yaptı. Demirel'in İdare Meclisi üyeliği verdiği Sebati Ataman gibi eski Demokratlardan bazıları ise AP'ye destek verdiler.⁴² Baha Akşit gibi tarafsız kalmayı tercih edenler de bulunmaktaydı.⁴³

Seçimlerden sonra oluşan CHP-MSP Koalisyonu zamanında 2 Nisan 1974'te Meclis, eski DP'lilerin siyasi haklarının iadesini öngören kanun teklifini kabul etti. Ancak siyasi partiler ve seçim kanunlarında da değişiklik gerekiyordu. Bu değişiklikler daha sonraya kaldı. Bu sırada Senato Başkanı Tekin Arıburun, Celal Bayar'a 1961 Anayasa'sının eski Cumhurbaşkanlarına verdiği Tabii Senatörlük hakkını kullanabileceğini bildirdi. Bayar, demokratik kurallarla bağdaşmayacağı için kabul etmedi.⁴⁴

CHP-MSP Koalisyonu'nun dağılmasından sonra Sadi Irmak hükümeti kurulduysa da güvenoyu alamayan Irmak, 29 Kasım 1974'te istifasını verdi. Bu sırada AP hükümeti kurmaya talip olurken, milliyetçi sağ bir koalisyon kurma ortamı oluştu.⁴⁵

Celal Bayar ve eski DP'liler, aynı günlerde Milli Koalisyonun kurulmasından yanaydılar. Konuyu görüşmek üzere Park Otelde eski DP'lilerle bir yemekte buluşuldu. Yemeğe Celal Bayar'dan başka eski DP'lilerden Hayrettin Erkmen, Samet Ağaoğlu, Celal Yardımcı, Emin Kalafat, Mükerrer Sarol, Ahmet İhsan Gürsoy, Selim Erengil, Necati Arıbaş, Nurettin Bulak katıldı. Nuri Eroğan'la Sadettin Bilgiç de kendilerine eşlik etti.⁴⁶

4 Aralık 1974 günü eski DP'li bakanlardan Samet Ağaoğlu, Celal Yardımcı, Hayrettin Erkmen ve Mükerrer Sarol, Ankara'da önce CHP Genel Başkanı Bülent Ecevit'le siyasi haklarının iadesi ile ilgili olarak görüştüler, Ecevit kendilerine elinden geleni yapacağı sözünü verdi. Bu görüşmeden sonra AP Genel Başkanı Süleymen Demirel'in evine gittiler ve akşam yemeğinde aynı konuyu konuştular.⁴⁷

5 Aralık'ta da Samet Ağaoğlu, Hayrettin Erkmen, Sebati Ataman, Celal Yardımcı, Mükerrer Sarol, Osman Kapani, Sıtkı Yırcalı, Atif Benderlioğlu, Kemal(ettin) Demiralay ve Ömer Görüş olmak üzere sekizi bakan olan 10 eski DP'li Süleymen Demirel'i ziyaret ederek, siyasi hakları ile ilgili seçim kanunu ve siyasi partiler yasasındaki değişiklik tekliflerinin biran önce Meclis gündemine getirilmesini istediler. Demirel de "bunu bir görev saydığımı" erken seçim gündeme gelirse bu değişiklikler yapılmadan erken seçim kararına karşı çıkacaklarını söyledi.⁴⁸ Art arda yapılan bu ziyaretler, eski DP'lilerin konuyu gündemde tutmak, basının ilgisini ve siyasi liderlerin dikkatini çekmeye çalıştıklarını gösteriyordu. Bu şekilde siyasi hakları ile ilgili teklifler Meclis gündemine en kısa sürede gelebilirdi.

11 Aralık 1974 günü eski DP'lilerin siyasi haklarının geri verilmesine ilişkin kanun teklifi Meclis'te görüşülerek kabul edildi. Bundan sonra eski DP'liler, siyasi partilere üye olabilecekler ve milletvekili seçilebileceklerdi.⁴⁹

⁴¹ Nezahat Keleş Belen, *age*, s.146.

⁴² Sadettin Bilgiç, *age*, ss.232-234; İsmet Bozdağ, *age*, s.118.

⁴³ Nezahat Keleş Belen, *age*, s.146.

⁴⁴ *Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995, Cilt: 2(1971-1995)*, Aydın Kitaplar, İstanbul, 1995, s.621-622; *Yankı*, 15-21 Nisan 1974, s.4; İsmet Bozdağ, *age*, s.119.

⁴⁵ *Tercüman*, 30 Kasım 1974; *Tercüman*, 3 ve 4 Aralık 1974.

⁴⁶ "Bir Hükümet Kurma Hikayesi", *Tercüman*, 5 Aralık 1974, s.7; *Milliyet*, 7 Aralık 1974.

⁴⁷ *Tercüman*, 5 Aralık 1974.

⁴⁸ *Tercüman*, 6 Aralık 1974.

⁴⁹ *Tercüman*, 12 Aralık 1974; *Yankı*, 16-22 Aralık 1974, s.7.

Siyasi hakların verilmesinden sonra eski DP'lilerin, ne yapacakları merak konusu oldu. Siyasi ortam hareketlendi. Hatta, Bayar'a AP'nin başına geçmesi ya da sağ cephenin üzerinde bir konumu olması yönünde teklifler geldi.⁵⁰

Celal Bayar'ın daveti üzerine 24 Ocak 1975 günü, siyasi haklarına 15 yıl sonra yeniden kavuşan 293 eski DP'li İstanbul Moda Deniz Kulübü'ndeki yemekte bir araya geldi. Celal Bayar, bu tarihi toplantıda bir konuşma yapmış ve konuşmasına şöyle başlamıştır: “Değerli ideal arkadaşlarım, her zaman kalb ve fikir birliği içinde olmamıza rağmen, uzun yıllar fiili sahada birbirimizden ayrı kaldık. Bugün burada bir araya gelmekten doğan müşterek bahtiyarlığımızı hepimizin adına ifade etmek isterim”. Bayar, milletin kendilerinden hizmet beklediğini, memlekette bir hükümet buhranının mevcut olduğunu, istikrarlı bir hükümetin kurulabilmesi için kendilerinin de ellerinden geleni yapmaları gerektiğini söylemiştir. Kıbrıs sorununa da değinen Bayar, bu iç ve dış şartlarda istikrarlı bir hükümet için tek şartın, felsefeleri aynı olan partileri el birliğiyle birleştirmek olduğunu belirtmiştir. Bu nedenle eski DP'lilerin herhangi bir partiye eğilim göstermeyerek, bir arada olmak ve hatta bazı arkadaşlarını görevlendirerek partiler arası anlaşmazlığı çözmeleri ve onları alt ve üst kademelerde birleştirmeye çalışmaları gerektiğini dile getirmiştir.⁵¹

Celal Bayar, bahsettiği arabuluculuk girişimini, AP ve DemP temsilcilerini 7 Şubat'ta İstanbul'daki evinde bir araya getirerek başlattı.⁵² DemP Genel Başkanı Ferruh Bozbeyle, Demirel'siz bir sağ koalisyonda ısrar ediyordu. Demirel, ise başbakan olacağı bir hükümet formülünde diretiyordu.⁵³

16 Şubat'ta yapılan DemP Parti divanı toplantısında Celal Bayar'ın hükümet konusundaki CHP dışındaki bir hükümete destek verilmesi çağrısının gündeme alınmaması üzerine, Sadettin Bilgiç ve arkadaşları toplantıya katılmadılar.⁵⁴ Bu durum DemP içinde Bilgiç grubunun Milli Koalisyona destek vereceğinin göstergesiydi. Bilgiç grubunun Celal Bayar'a yakın olduğu bilinmekteydi.

18 Şubat 1975 tarihli 7 Gün dergisi Celal Bayar'ı kapak yaptı ve “Celal Bayar Parlamento Dışı İktidar” manşeti attı. Dergide yer alan yazıda Bayar'ın, İsmet İnönü gibi Türk Demokrasisi'ne yön verme çabası içinde olduğu, AP ve DemP heyetlerini kabul ettiği, onlara fikirler, hatta direktifler verdiği ve partilerin de buna uygun toplantılar düzenlediği yazılmaktaydı.⁵⁵

Celal Bayar'ın görevlendirdiği Baha Akşit, Demirel ile Bozbeyle'nin arasını bulamadı.⁵⁶

Nitekim, Cumhurbaşkanı'nın Süleyman Demirel'i hükümeti kurmakla görevlendirmesiyle Celal Bayar'ın istediği oldu. Aralarında kızı Nilüfer Gürsoy ve Sadettin Bilgiç'in de bulunduğu 9 kişi DemP'den istifa ederek, CHP dışında kurulacak koalisyonu destekleyeceklerini açıkladılar. 31 Mart 1975 günü Celal Bayar'ın çabalarıyla, Demirel başkanlığında Milliyetçi Cephe Koalisyon Hükümeti kuruldu.⁵⁷

⁵⁰ 7 Gün, 14 Ocak 1975, Yıl:3, Cilt:9, Sayı:123, s.4.

⁵¹ Tercüman, 25 Ocak 1975; “Eski Demokratların Ağırılığı” başlığıyla bir inceleme yayımlayan Yankı dergisi, eski DP'lilerin siyasi hayatı etkileyemeyeceği düşüncesindedir. Yankı, 27 Ocak-2 Şubat 1974, s.34.

⁵² Tercüman, 8 Şubat 1975.

⁵³ 7 Gün, 11 Şubat 1975, Yıl:3, Cilt:9, Sayı:127, s.7; Akın Kıvanç, age, s.115.

⁵⁴ Yalansız, age, s.322.

⁵⁵ Kurtul Altuğ, “Parlamento Dışı İktidar”, 7 Gün, 18 Şubat 1975, Yıl:3, Cilt:9, Sayı: 128, s.5.

⁵⁶ 7 Gün, 25 Şubat 1975, Yıl:3, Cilt:9, Sayı:129, s.6.

⁵⁷ Yalansız, age, s.324-325; İsmet Bozdağ, age, s.119.

Eski Demokrat Partililerin bir bölümü, (Baha Akşit, Hayrettin Erkmen vb.), 1975 Senato ara seçimlerinde AP senatörü olarak aktif siyasi hayata yeniden döndüler.⁵⁸ Siyasi hayatları 12 Eylül 1980’de bir kez daha kesintiye uğrayacaktı.

12 Eylül darbesinden sonra da eski DP’liler siyasi mücadelelerine devam ettiler. Yassıada yargılamalarında müebbet hapse mahkum olan ve sonra affedilen ve siyasi hakları iade edilen Sezai Akdağ, 20 Haziran 1983’te Merkez Sağ’ın üçüncü partisini “Yeni Doğu Partisi” adıyla arkadaşlarıyla birlikte kurdu. Kuruculardan Talat Alpay, Baki Erden, Halil Turgut, Şefik San, Burhan Ulutan kendisi gibi Yassıada hükümlüsüydü.⁵⁹ Kısa bir süre sonra partinin genel başkan adayı Akdağ ve Yassıada hükümlüsü arkadaşları daha önce affa uğramalarına rağmen, Milletvekili Seçim Kanunu’nun 11. maddesi gereğince parti kurucusu olamayacakları tebliğ edilerek, veto edildiler.⁶⁰ Eski DP’liler bir kez daha siyasi haklarını ve itibarlarını kazanma mücadelesi vereceklerdi.

Celal Bayar, 22 Ağustos 1986’da İstanbul’da vefat etti. 29 Ağustos’ta doğum yeri olan Bursa-Umurbey’de toprağa verildi⁶¹ Cenazesinde merkez sağ bir araya getiren Bayar, 103 yaşına kadar siyasi hayatın içinde yer aldı, hayatının son yıllarında dahi doğum günlerinde eski Demokrat Partilileri ve merkez sağın önemli isimlerini bir araya getirmeyi başardı. Hatta DYP ile ANAP tarafından paylaşılmasına rağmen, Merkez sağ bir çatı altında toplamak için öncülük etti.⁶²

“Yeni Doğu Partisi” girişimi ve Celal Bayar’ın vefatından sonra eski DP’lileri bir araya getirmeyi amaçlayan bir başka hareket DP Gaziantep eski milletvekili İhsan Dai ile DP Sinop eski milletvekili Ömer Özen’den geldi. Bu iki isim hayatta kalan DP milletvekillerini bir araya getirmek amacıyla bir dernek kurmayı düşündüler. Önce Ankara’daki arkadaşlarını 7 Eylül 1988’de Anadolu Kulübü’ndeki akşam yemeğinde bir araya getirdiler ve bunu bütün Türkiye’ye dağılmış arkadaşlarına duyurdular. 18 Ekim 1988 tarihli bir yazı ile de dernekleşme girişimini resmen başlattılar. Her ayın ilk çarşamba günü Anadolu Kulübü’nde toplanarak hazırlıklarını sürdürdüler. İhsan Dai’nin kendi işyerindeki bir daireyi, derneğe ücretsiz tahsis etmesiyle ikamet sorunu çözüldü. 7 Aralık 1988’de yaptıkları toplantıda 25 kişi derneğin kurulmasına karar verdi. Derneğin adı, tüzüğü gibi hazırlıkları tamamlamak üzere 4 kişilik bir heyet oluşturuldu. Derneğin adının “Demokratlar Kulübü” olması kararlaştırıldı. Amaçları da aşağıdaki şekilde açıklandı⁶³:

A- Ülkemizde demokrasiyi koruma fikrini toplumun her kesiminde güçlü bir fikir akımı haline getirmeğe çalışır.

B- Demokrasi prensipleri ile uyuşmayan çarpık görüşlerle fikri alanda mücadele eder.

C- Türk Demokrasisinin geçmişteki meseleleri hakkında ilmi araştırmalara dayalı yayınlarda bulunmak için belge ve bilgi toplayarak hatıraların yayınlanmasını teşvik etmek suretiyle tarihimize yardımcı olmaya gayret eder.

Ç- Demokrasimize büyük hizmetlerde bulunmuş olan tarihi kuruluş ve şahsiyetlerin gerçek hüviyetlerini ve değerlerini ortaya çıkaracak çalışmalar yapar ve yaptırır.

D- Kulübün amaçlarını gerçekleştirmeye yönelik yan kuruluşlar teşkil eder; konferans, seminer ve açık oturumlar, yurt içi ve yurt dışı geziler düzenler, kitap, broşür ve dergiler yayınlar.

⁵⁸ Nezahat Keleş Belen, *age*, s.148; Süleyman Coşkun, *Türkiye’de Politika(1920-1995)*, Cem yay., İstanbul, 1995, s.279.

⁵⁹ *Hürriyet*, 21 Haziran 1983.

⁶⁰ *Hürriyet*, 26 Haziran 1983.

⁶¹ *Celal Bayar Vakfı*, <http://celalbayarvakfi.com/celalbayar.html>, (ET: 24.05.2012); *Milliyet*, 30.08.1986; İsmet Bozdağ, *age*, s.124-125.

⁶² *Milliyet*, 17 Mayıs 1986.

⁶³ *Yassıada’dan Anıtmezar’a*, Demokratlar Kulübü Yayınları:1, Ankara, 1991, s.23-24.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

E- Kulüp üyeleri arasında haberleşme, dayanışma ve yardımlaşmayı sağlar.”

Bu amaçlar kabul edildikten sonra büyük bölümü eski demokratlardan olmak üzere 25 kurucu üye tarafından kuruluş dilekçesi Ankara Valiliği'ne verildi. 17 Şubat 1989 günü kuruluşu resmen gerçekleşen Demokratlar Kulübü aşağıdaki üyelerden oluşmaktaydı: Rıfki Salim Burçak(Millî Eğitim eski Bakanı), Hayrettin Erkmen(DP İmar ve İskan eski Bakanı), İhsan Dai(DP Gaziantep eski Milletvekili), Ömer Özen(DP Sinop eski Milletvekili), Kemalettin Demiralay(DP Isparta eski Milletvekili), Numan Kurban, Turhan Dilligil, Muzaffer Akdoğanlı(DP, AP Kastamonu eski Milletvekili), İrfan Haznedar, Enver Kaya, Sıtkı Salim Burçak, Baha Akşit(DP Denizli eski Milletvekili), Nuriye Pınar Erdem(DP İzmir eski Milletvekili), İbrahim Sevel(DP İstanbul eski Milletvekili), Nuri Togay(Yassıada Sanığı), Besim Tibuk, Barlas Küntay, Ahmet N. Kadioğlu, Sabri Özcan San, Zeki Başağa, M. Fahri Mete, Ömer Lütfü Erzurumluoğlu(Yassıada Sanığı), Halil Turgut, Halis Tokdemir, Hilal Ülman(DP Bursa eski Milletvekili)⁶⁴

Üyeler kendi aralarında 9 kişilik geçici yönetim kurulunu seçtiler. Yönetim Kurulu: Rıfki Salim Burçak, Hayrettin Erkmen, Ömer Özen, Muzaffer Akdoğanlı, İhsan Dai, Halil Turgut, Numan Kurban, Kemalettin Demiralay ve İrfan Haznedar'dan oluşmaktaydı. Başkanlığa Rıfki Salim Burçak, Başkanvekilliğine Hayrettin Erkmen, sekreterliğe Ömer Özen, muhasip üyeliğe Muzaffer Akdoğanlı getirildi.⁶⁵

Demokratlar Kulübü'nün en önemli çabalarından biri Menderes, Polatkan ve Zorlu'nun İmralı'da bulunan mezarlarının 17 Eylül 1990 günü İstanbul'daki Anıtmezar'a devlet töreniyle nakledilmesinde oldu. Cumhurbaşkanı Turgut Özal, Başbakan Yıldırım Akbulut, Adalet Bakanı Oltan Sungurlu ve DYP milletvekilleri de ikna edilerek kanunun çıkması sağlandı ve eski DP'lilerin istedikleri oldu.⁶⁶ Aslında bu gelişme Yassıada mağduru bütün DP'lilerin itibarlarının iadesi anlamına geliyordu.

19 Haziran 1992 tarihli 3821 sayılı kanun değişikliği ile daha önce kapatılmış olan partilerin aynı ad, amblemi kullanarak yeniden açılmasına izin verildi.⁶⁷ Bunun üzerine Eski DP'liler partilerinin yeniden açılması için harekete geçtiler partilerinin açılmasında hemfikirler, ancak siyasi faaliyete devam etme konusunda ciddi tartışmalar yaşadılar.⁶⁸ Yeniden kurulma hazırlıkları yapan Demokrat Parti'nin genel merkezi 10 Eylül 1992'de törenle açıldı. Törene Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy, Fuat Köprülü'nün kızı Beyhan Köprülü, Refik Koraltan'ın oğlu Oğuzhan Koraltan ve pek çok eski DP'li katıldı. Aydın Menderes'in açılışa katılmaması tepkilere yol açtı. Bazı DP'liler mesajının okunmasını dahi istemediler.⁶⁹

Kongrenin yeniden toplanabilmesi için DP'nin son kongre(1955) delegelerinin belirlenmesi gerekiyordu. DP 1955 Kongresi delege listesinde yer alan 275 kişinin isimleri, 24 Ekim 1992'de resmi gazetede yayımlandı.⁷⁰

DP Beşinci Büyük Kongresi 29 Kasım 1992 Pazar günü toplandı. Baha Akşit, Fatin Rüştü Zorlu'nun kızı Sevin Zorlu'nun desteklediği Hamdi Ciliv'in listesindeydi. Eski DP'lilerden Hayrettin Erkmen, Sezai Akdağ ekibini ise Celal Bayar'ın kızı Nilüfer Gürsoy destekliyordu. Kongrede iki genel başkan aday çıktı biri Hayrettin Erkmen, diğeri Havza eski Belediye Başkanı İlyas Taşhan. Delegelerden destek alamayan Taşhan, adaylıktan çekildi. Erkmen, tek aday olarak

⁶⁴ Yassıada'dan Anıtmezar'a, Demokratlar Kulübü Yayınları:1, Ankara, 1991, s.25.

⁶⁵ Age, s.25

⁶⁶ Age, s.30-39.

⁶⁷ T.C. Resmi Gazete, 3 Temmuz 1992, Sayı: 21273, ss.17-20.

⁶⁸ Rıfki Salim Burçak ve Güner Sarısözen, age, s.26.

⁶⁹ Milliyet, 11 Eylül 1992.

⁷⁰ T.C. Resmi Gazete, 24 Ekim 1992, Sayı: 21385, ss.81-90; Serhan Yücel, age, s.195.

seçimlere girdi. Seçim tek aday olmasından dolayı parti organlarının oluşmasında liste yarışma şeklinde geçti. Ancak eski DP Denizli Milletvekili Baha Akşit ve birkaç kişinin daha Hamdi Ciliv'in listesinden çekilmesi, kongrenin sonucunu belli etti.⁷¹

Yassıada sanıklarından daha sonra AP İzmir Senatörü ve DYP Merkez Disiplin Kurulu Üyesi olan Belig Beler, 29 Mart 1993'te Süleyman Demirel'e, bütün arkadaşlarının yeniden açılan DP'de yerlerini almaları gerektiğini, DP'nin dağılan sağa toparlayacağını, ilk seçimde iktidara gelerek memlekete faydası olmayan DYP-SHP koalisyonuna son vereceğini ifade eden ve DYP'den istifa ettiğini açıklayan bir istifa mektubu gönderdi.⁷² Bu hareket eski DP'lilerin 32 yıl sonra DP'yi tekrar canlandırmaya çalıştıklarını açıkça gösteriyordu.

DP'nin yeniden açılması gibi, AP'nin de açılması gündemdeydi. Adalet Partisi de son kongre(1978) delegeleri ve Genel İdare Kurulu üyelerini 19 Aralık 1992 günü Ankara'da topladı. Kongre'de Demirel'in ağırlığı vardı. Delegeler, 125'e karşı 909 oyla AP'nin feshini ve DYP'ye mal varlığıyla birlikte iltihakını itirazlara rağmen kabul ettiler.⁷³ Eski DP'li Baha Akşit, AP'nin DYP'ye iltihakını, DYP'nin teşkilatlı olmasından, hükümet ortağı olmasından dolayı haklı bulmaktaydı. Ancak yine de DP'nin tek çatı olması duygusunu taşımaktaydı.⁷⁴

Sonuç

DP'yi yeniden açan emektarlar, Aydın Menderes'i genel başkanlığa getirdiler. Ancak Aydın Menderes, DP Genel Başkanı olarak siyasi mücadelesine devam etmek yerine Refah Partisi'nden milletvekili seçilmeyi tercih etti. Bu eski Demokratlarda büyük bir hayal kırıklığı yarattı. Aydın Menderes'e tepkilerini göstermek için yeniden açılan DP'den istifa ettiler.⁷⁵ DP'nin yeniden açılışında siyasi faaliyete devam edilmesine karşı çıkanlar haklı çıktı.⁷⁶ Belig Beler gibi eski DP'liler, DYP'ye yeniden davet edildiler. Onlar da bu daveti kabul etti.⁷⁷

Benzer bir hayal kırıklığı 2007 genel seçimleri öncesinde eski DP'lilerin "merkez sağa birleştirme" misyonları açısından belki en büyük fırsatlardan biri olan DYP ve ANAP'ın Kıratlı DP çatısı altında birleşmeleri sırasında yaşandı. Eski DP'liler birer birer tarihe mal olurken, hayal ettikleri gibi olmasa da DP siyaset sahnesine tekrar döndü. Ancak istenilen şekilde gerçekleştirilemeyen birleşme, yeni DP'nin güçsüz doğmasına ve merkez sağın çöküşüne neden oldu.

KAYNAKÇA

Resmi Kaynaklar:

Cumhuriyet Senatosu Tutanak Dergisi

Millet Meclisi Tutanak Dergisi

T.C. Resmi Gazete

⁷¹ Serhan Yücel, *age*, ss.196-201.

⁷² Belig Beler, *Ben De Yazdım*, Karınca mtb., İzmir, 1996.

⁷³ Mehmet Yorgancıoğlu, *Politikann İbret Dolu Seyir Defteri*, Dönence yay., İstanbul, 2000, ss.236-265.

⁷⁴ Nezahat Keleş Belen, *age*, s.155.

⁷⁵ *Milliyet*, 27 Kasım 1995; Belig Beler, *age*, ss.45-47.

⁷⁶ Rıfık Salim Burçak ve Güner Sarısözen, *age*, s.26.

⁷⁷ Belig Beler, *age*, s.48.

Gazeteler ve Dergiler:

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

Yankı

7 Gün

Kitaplar:

100. Yaşında Celal Bayar'a Armağan, Tercüman yay., İstanbul, 1982.

AHMAD Feroz ve AHMAD Bedia Turgay, **Türkiye'de Çok Partili Politikanın Açıklamalı Kronolojisi 1945-1971**, Bilgi yay., Ankara, 1976.

BAŞGİL Ali Fuad, **27 Mayıs İhtilali ve Sebepleri**, Çeltüt mtb., İstanbul, 1966.

BAYAR Celal, **Kayseri Cezaevi Günlüğü**, (Haz.: Yücel A. Demirel), Yapı Kredi Kültür yay., İstanbul, 1999.

BELEN Nezahat Keleş, **Türkiye'ye Damgasını Vuran Bir Dönem, Bir Olay, Bir Yaşam: Dr.Baha Akşit**, Turgut yay., 1995.

BELER Belig, **Ben De Yazdım**, Karınca mtb., İzmir, 1996.

BİLGİÇ Sadettin, **Hatıralar**, Boğaziçi yay., 2.Baskı, Ankara, 2002.

BOZDAĞ İsmet, **Zaferlerle ve Şereflerle Dolu Bir Hayat Celal Bayar**, Tercüman yay., İstanbul, 1986.

BURÇAK Rıfki Salim ve SARISÖZEN Güner, **Demokrat Parti'nin Politika Hayatına Yeniden Girişi**, Demokratlar Kulübü yay., Ankara, 1997.

COŞKUN Süleyman, **Türkiye'de Politika(1920-1995)**, Cem yay., İstanbul, 1995.

Demokrasinin 50 Yılı 1945-1995, Cilt: 2(1971-1995), Aydın Kitaplar, İstanbul, 1995.

DURMUŞ Enver, **Yassıada'dan İmralı'ya**, Boğaziçi yay., İstanbul, 1990.

ERER Tekin, **Yassıada ve Sonrası**, Rek-Tur Kitap Servisi yay., İstanbul, 1965.

İMRE Halil, **Bir Ömür Üç Kitap**, Ayyıldız mtb., Ankara, 1976.

KIVANÇ Akın, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti Olayı**, Kor Reklam yay., 1978.

TOKATLI Orhan, **Kaybolan Yıllar-1961-1973**, Doğan Kitapçılık yay., İstanbul, 2000.

TURGUT Mehmet, **Hatıra Nev'inden Notlar**, Boğaziçi yay., İstanbul, 2000.

ULAY Sıtkı, **Harbiye Silah Başına-General Sıtkı Ulay'ın Hatıraları**, Kitapçılık Ticaret Ltd. Şrti. yay., İstanbul, 1968.

Yassıada'dan Anıtmezar'a, Demokratlar Kulübü Yayınları:1, Ankara, 1991.

YALANSIZ Nedim, **Türkiye'de Koalisyon Hükümetleri**, Büke yay., İstanbul, 2006.

YORGANCIOĞLU Mehmet, **Politikanın İbret Dolu Seyir Defteri**, Dönence yay., İstanbul, 2000.

Turkish Studies

YÜCEL Serhan, **Demokrat Parti**, Ülke Kitapları yay., İstanbul, 2001.

Tez:

ÇAVUŞOĞLU Hüseyin, **Türk Siyasal Yaşamında Demokratik Parti(1970-1980)**, D.E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 2005.